

PAWEŁ GLUGLA – TARNÓW

WŁADZA „LUDOWA” WOBEC KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO NA PIERWSZEJ KONFERENCJI WOJEWÓDZKIEJ PZPR W RZESZOWIE W 1949 ROKU

„Siły polskich mas pracujących, na czele których kroczy w zwartych szeregach bohaterska polska klasa robotnicza, poczucie słuszności naszej sprawy, niezłomny hart ideowy naszej partii sprawią, że w bieżącym roku 1949 jeszcze mocniej skupi się olbrzymia większość narodu dokoła naszej platformy Polski Ludowej w walce o pokój, w marszu do socjalizmu. Tow. Bolesław Bierut”.

(z mandatu wyborczego I. Konferencji wyborczej PZPR
w Rzeszowie)

Wstęp

Walka, a właściwie zwalczanie Kościoła katolickiego w Polsce przez Polską Partię Robotniczą, jako partię będącą permanentnym agresorem wobec antykomunistów, mającą szeroki wachlarz sił i środków, w tym pozaprawnych, było

PAWEŁ GLUGLA – dr nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwent Akademii Medycznej w Krakowie, studiów specjalizacyjnych i podyplomowych. Zainteresowania: historia, dzieje Kościoła katolickiego, komunizm, historia lokalna, medycyna. Członek Rady Naukowej czasopism: „Clinical Case Studies and Review Reports” (USA); „Gronie” (wyd. od 1938 r.), recenzent czasopism naukowych krajowych i zagranicznych. ORCID: 0000-0002-5940-9105. Kontakt: pg64@interia.pl.

kontynuowane po jej połączeniu 15 grudnia 1948 r. z koncesjonowaną Polską Partią Socjalistyczną w PZPR, jako monopartię, przez ponad 40 lat. Jest na to wiele dowodów. Jako jeden z szeregu przykładów można podać wystąpienie Franciszka Mazura na Plenum KC PPR odbytym w dniach od 31 sierpnia do 3 września 1948 r., na którym podjął między innymi zagadnienia wsi i duchowieństwa, mówiąc: „Chciałbym jeszcze poruszyć zagadnienie kleru. Wiadomo, że niektóre elementy kleru nie od dziś usiłują przeszkodzić w realizacji naszego programu. W związku z zagadnieniem przebudowy wsi ta antyludowa robota pewnej części kleru zostanie niewątpliwie wzmocniona. Występując w obronie interesów wyzyskiwaczy, te elementy kleru chętnie będą posługiwały się płaszczykiem religii, będą obłudnie usiłowały postawić zagadnienie na płaszczyźnie walki religijnej. W rzeczywistości płaszczyzna walki jest inna, jest to płaszczyzna walki klasowej. W miarę zaostrzania się tej walki chłop powinien zobaczyć i niewątpliwie zobaczy, że pod płaszczykiem rzekomej obrony religii, niektórzy przedstawiciele kleru bronią interesów wyzyskiwacza, interesów kapitalisty wiejskiego. Jest rzeczą jasną, że nasze stanowisko w stosunku do kleru nie ma i nie powinno mieć charakteru walki z religią, ale też nie możemy dopuścić do wygrywania uczuć religijnych i sukienki duchownej dla obrony interesów wyzyskiwaczy”¹. Była to jawna zapowiedź nie tyle rozpoczęcia walki z Kościołem, ale powojennej coraz agresywniejszej jej kontynuacji. Do deprecjonowania Kościoła komuniści wykorzystali list papieża Piusa XII do biskupów niemieckich², cud lubelski³ oraz dekret Świętego Oficjum o ekskomunice członków i współpracowników partii komunistycznych⁴. W całym kraju dokonywano komunistycznych aktów terroru przeciwko duchownym, w mediach trwała nieustanna nagonka na wyższych hierarchów, a przed sądami wojskowymi oraz powszechnymi stawali duchowni oskarżani o współpracę z Gestapo i przynależność do tzw. reakcyjnego podziemia. Komunistyczna władza sięgała po różne środki dyskredytowania duchowieństwa

1. *Przemówienie F. Mazura na Plenum KC PPR [31 VIII-3 IX 1948 r.]*, „Nowe Drogi. Czasopismo społeczno-polityczne. Organ Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej” [dalej: „Nowe Drogi”], 1948, nr 11, s. 202.
2. W dniu 1 III 1948 r. papież Pius XII wystosował list do biskupów niemieckich, w którym nawiązał między innymi do kwestii polskich, w tym powojennej rzeczywistości. Zob. *Papież Pius XII do biskupów niemieckich 1948 r. Pełny tekst listu z dnia 1 marca 1948 roku*, wstęp i red. Z. Hierowski, Katowice-Wrocław-Szczecin-Olsztyn 1948.
3. Cud lubelski był wydarzeniem, które miało miejsce w lubelskiej katedrze 3 VII 1949 r. Na obrazie Matki Boskiej Częstochowskiej wierni zobaczyli łzy kapiące z policzka na obrazie na posadzkę. Szerzej: M. Błańska, *Cud. W 1949 r. Lublin stał się Częstochową*, Lublin 2019.
4. Chodzi o dekret Świętego Oficjum z 1 VII 1949 r. o ekskomunice dla tych, którzy będą współpracować z komunistyczną partią. J. Dębiński, *Kościół w Polsce represjonowany przez władze komunistyczne w latach 1944-1989*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 97 (2012), s. 52.

w oczach społeczeństwa. Oskarżane było o kolaborację z okupantem niemieckim, a także szpiegostwo i współpracę z podziemiem. W prasie ogólnokrajowej i lokalnej, w tym w dzienniku PZPR „Rzeszowskie Nowiny”⁵ w 1949 roku w niewybredny sposób obwiniano duchowieństwo, np. ks. Romana Gradolewskiego i ojca Jacka Hoszyckiego o rzekomą współpracę z Gestapo podczas wojny⁶. Tak drastyczny sposób zastraszania, nękania i karania duchownych został wpisany w toczącą się w tym okresie coraz agresywniejszą walkę komunistów o „rząd dusz” narodu polskiego w powojennej rzeczywistości i marginalizację duchowieństwa. Walka z Kościołem w Polsce przybierała różnorodne formy i metody aż do końca lat osiemdziesiątych XX w. Do 1956 roku represje i prześladowania miały charakter siłowy, bardziej otwarty i bezpardonowy, później coraz bardziej wyrafinowany, co nie oznacza, że ich zaniechano. Stosowano przy tym taktykę kłamstwa oraz presji psychologicznej. Jako przykład można podać wystąpienie w trzecim dniu kongresu PZPR (19 grudnia 1948 r.) gen. Aleksandra Zawadzkiego, który zapewniał, że PZPR wie dobrze, iż większość społeczeństwa polskiego to wierzący katolicy. Przekonywał kłamliwie, dla uśpienia czujności zmęczonego długotrwałą wojną narodu, Kościoła i ugrupowań prawicowych, że partia nie robi i nie będzie czynić przeszkód w swobodnym wyznawaniu i praktykach religijnych, gwarantując prawną ochronę obrzędów religijnych. W kwestii duchowieństwa PZPR postawiła bezwzględny warunek jego postawy lojalnościowej w stosunku do państwa, a także świeckości szkolnictwa i wszystkich instytucji państwowych⁷. Jak trafnie zauważył Jerzy Eisler „W wypadku powojennej Polski nie tyle zresztą chodziło o rozdział Kościoła od państwa, ile o marginalizację, a docelowo zapewne i likwidację tego pierwszego. Kościół katolicki uosabiał bowiem wiele wartości etycznych, moralnych, kulturowych, które były sprzeczne z wizją nowego „postępowego” człowieka; nie było zatem miejsca na pokojową koegzystencję”⁸.

Na szczeblu lokalnym pierwszy sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR (KW PZPR) w Rzeszowie Józef Kalinowski⁹ optował za bezwzględną margina-

5. Wyrok śmierci na dwóch księży – agentów Gestapo, „Nowiny Rzeszowskie. Organ KW Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej” [dalej: „Nowiny Rzeszowskie”], 1 (1949), nr 2 (16 września), s. 2.

6. Zob. S. Ligarski, *W kleszczach totalitaryzmów. Ksiądz Romana Gradolewskiego i ojca Jacka Hoszyckiego życiorysy niedopowiedziane*, Warszawa 2017.

7. *Stosunek Państwa Ludowego do Kościoła katolickiego. Przemówienie generała Zawadzkiego na. Kongresie PZPR*, „Dziennik Zachodni”, 4 (1948), nr 351 (1380) (19 grudnia), s. 1.

8. J. Eisler, *Polska Rzeczpospolita Ludowa — szkic do rozważań o laicyzacji państwa*, „Kwartalnik Historyczny”, 122(2015), z. 4, s. 703.

9. J. Kalinowski, *Jeszcze jeden oręż naszej organizacji partyjnej*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 (1949), nr 1 (15 września), s. 3.

lizacją religii i walką z Kościołem katolickim, zgodnie z odgórnymi partyjnymi dyrektywami.

Stan liczbowy członków PZPR na Rzeszowszczyźnie w połowie 1949 r.

Stan liczbowy członków PZPR w województwie rzeszowskim w dniu 1 czerwca 1949 r. wynosił 50.341, w tym 23.342 osoby były kandydatami do partii, co stanowiło prawie 50 % ogółu. Stan organizacyjny poszczególnych jednostek PZPR przedstawiał się następująco. Istniało 989 gromadzkich organizacji partyjnych, 232 fabryczne, 33 w majątkach państwowych, 487 w urzędach i instytucjach oraz 54 terenowe. Przekrój socjalny i społeczny rzeszowskiej organizacji partyjnej był zróżnicowany. Najwięcej, bo 21.612 było robotników, 15.399 chłopów, pracowników i funkcjonariuszy 10 543, robotników rolnych 961, rzemieślników 547, kupców 51, innych 1.228. Na ogólną liczbę 50.341 członków wojewódzka organizacja partyjna liczyła 5.602 kobiety, co stanowiło zaledwie 11 % w stosunku do ogółu członków. W województwie rzeszowskim PZPR miała 1795 podstawowych organizacji partyjnych. Na ogólną liczbę 1.425 gromad administrowanych (osiedlonych) było 989 gromadzkich podstawowych organizacji partyjnych. Liczby te wykazywały, że w 436 gromadach nie było organizacji partyjnych. Najwięcej bezpartyjnych było w powiatach krośnieńskim, jasielskim i niżańskim. W powiecie krośnieńskim na ogólną liczbę 168 gromad istniało zaledwie 40 gromadzkich organizacji partyjnych, a w powiecie jasielskim na 141 gromad funkcjonowało 82 gromadzkie organizacje partyjne. Natomiast w powiecie niżańskim na 57 gromad było 30 wiejskich organizacji partyjnych. Rzeszowski KW PZPR był zaniepokojony, że w powiecie niżańskim na ogólną liczbę 1108 członków partii, było zaledwie 313 chłopów, natomiast w powiecie jasielskim na 3.039 partyjnych, do PZPR należało 715 chłopów, a w powiecie krośnieńskim na terenach wiejskich na ogólną liczbę 3.856 członków PZPR, Krośnieńska Powiatowa Organizacja Partyjna liczyła 277 członków partii będących chłopami. Stąd też egzekutywa KW PZPR w Rzeszowie wysnuła wniosek, że tam, gdzie nie ma organizacji partyjnej, nie ma też kształtowania się „odpowiedniej” sytuacji ideologicznej, a także brak jest zdecydowanego oporu wobec tak zwanego wroga klasowego, zwłaszcza duchowieństwa.

W przekroju socjalnym i społecznym niewątpliwie uderzającą stanowiła liczba 51 kupców w wojewódzkiej organizacji partyjnej. Istotny procent wśród nich było inwalidami z okresu walk partyzanckich o proveniencji komunistycznej (Armii Ludowej i Gwardii Ludowej) i walk o „wyzwolenie” Polski, a także żony po poległych członkach partii. W sumie w tej dębickiej i gorlickiej organizacji partyjnej był znaczny odsetek członków PZPR, którzy mieli być już wcześniej

wykluczeni z szeregów Podstawowych Organizacji Partyjnych. Istotnym dla KW PZPR stało się zagadnienie wymiany legitymacji partyjnych, a przy tym „oczyszczenie z elementów obcych ideologicznie”¹⁰. Oficjalnie podano, że akcja scaleniowa na szczeblu podstawowych organizacji partyjnych została zakończona dnia 6 listopada 1949 r.

Przebieg i poruszane zagadnienia na pierwszej Konferencji Wojewódzkiej Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Rzeszowie w 1949 r.

Pierwsza, po powołaniu do istnienia w 1948 roku PZPR, Konferencja Wojewódzka KW PZPR w Rzeszowie odbyła się kilka miesięcy później, w dniach 11 i 12 czerwca 1949 r. w gmachu rzeszowskiego teatru¹¹. Władzą zwierzchnią wojewódzkiej organizacji partyjnej była wojewódzka konferencja sprawozdawczo-wyborcza, którą zwoływano zgodnie ze statutem co dwa lata¹². Na pierwszej konferencji omawiano szereg różnorodnych zagadnień „po linii” partii. Wśród wielu głosów w dyskusjach pojawiały się ostre słowa krytyki pod adresem Kościoła katolickiego, w tym duchowieństwa, a także wiernych, artykułowane zarówno ze strony poszczególnych lokalnych działaczy partyjnych będących delegatami jednostek terenowych PZPR, jak również w trakcie przemówień Romana Zambrowskiego wysokiego funkcjonariusza partyjno-państwowego, który był gościem, a zarazem obserwatorem i mentorem na tejże konferencji. Sprawował on w tym czasie szereg funkcji publicznych, w tym wicemarszałka Sejmu Ustawodawczego, będąc równocześnie członkiem Biura Politycznego KC PZPR, a także członkiem Rady Państwa. Był wówczas posłem do Krajowej Rady Narodowej i na Sejm Ustawodawczy. Odnosnie osoby i komunistycznej działalności Zambrowskiego w obiegu naukowym znajduje się wiele informacji, tekstów oraz biografii i opracowań¹³.

10. Archiwum Państwowe w Rzeszowie [dalej: APRz], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rzeszowie [dalej: KW PZPR w Rzeszowie] sygn. 59/1246/0/1/1, Sprawozdanie I-szego Sekretarza z I-szej Wojewódzkiej Konferencji PZPR w Rzeszowie, 12 VI 1949 r., k. 94-97.

11. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR. Porządek dzienny Konf[erencji] Woj[ewódzkiej] sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie], Telegram Sanockiej Fabryki Wagonów z 12 VI 1949 r., k. 37.

12. Druga Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza KW PZPR w Rzeszowie odbyła się w dniach 2-3 lipca 1950 r. Zob. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/2, II Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR.

13. Szerzej M. Szumiło, *Roman Zambrowski 1909-1977. Studium z dziejów elity komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2014.

Porządek dzienny I Konferencji Wojewódzkiej PZPR w Rzeszowie w pierwszym dniu obrad 11 czerwca 1949 r. przedstawiał się według programu następująco: 1. zagajenie, 2. wybór przewodniczącego konferencji, 3. wybór i powołanie prezydium, 4. wybór komisji mandatowej, 5. powitanie gości, 6. sprawozdanie polityczno-organizacyjne, 7. sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej, 8. dyskusja nad sprawozdaniem polityczno-organizacyjnym. Natomiast w drugim dniu obrad 12 czerwca, według uprzednio ustalonego i zaakceptowanego przez KC PZPR harmonogramu oraz wydrukowanego programu, porządek dzienny przewidywał: 1. odczytanie protokołu komisji mandatowej, 2. wybór komisji skrutacyjnej, 3. wybory Komitetu Wojewódzkiego i zastępcy członka Komisji Wojewódzkiej oraz Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej i zastępców, 4. dalszy ciąg dyskusji nad sprawozdaniem polityczno-organizacyjnym, 5. podsumowanie dyskusji, 6. odczytanie protokołu komisji skrutacyjnej, 7. odczytanie i przyjęcie rezolucji, 8. zamknięcie obrad¹⁴. Według podobnego schematu odbywały się kolejne konferencje wojewódzkie PZPR w Rzeszowie. Również w innych miastach wojewódzkich przebiegały takie konferencje z niemal analogicznie sformułowanymi programami i porządkiem dziennym. Pojawianie się wątków kościelnych, omawianych na szerokim bądź też węższym forum, nie było regułą podczas kolejnych konferencji. Było uzależnione od bieżącej sytuacji polityczno-społecznej zarówno w Polsce, jak i w świecie, a także rangi i wagi problematyki na styku państwo-Kościół katolicki-naród¹⁵.

W konferencji brało udział, według imiennej listy, 440 delegatów-członków PZPR z całego ówczesnego województwa rzeszowskiego¹⁶. Przekrój pochodzenia i zawodów obejmował wszystkie grupy społeczne i dziedziny zawodowe, od rolników poprzez pracowników fizycznych do pracowników umysłowych włącznie. Przeważała grupa przedstawicieli pochodzenia społecznego robotniczo-chłopskiego, natomiast niewielki odsetek stanowili przedstawiciele rzemiosła oraz inteligencji pracującej¹⁷.

14. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Porządek dzienny Konf[erencji] Wojewódzkiej sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie], k. 161-162.

15. Zob. L. Mażewski, *Władza, własność i położenie Kościoła. Z dziejów autorytaryzmu w Polsce w latach 1944/1945-1989/1990*, Toruń 2015.

16. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Porządek dzienny Konf[erencji] Wojewódzkiej sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie], Protokół Komisji Skrutacyjnej, k. 38.

17. Tamże, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Wykaz imienny delegatów na konferencję Wojewódzką PZPR w Rzeszowie, k. 147-156.

Konferencję zagał wieloletni komunistyczny lokalny działacz Józef Kalinowski¹⁸, który powitał przedstawicieli Komitetu Centralnego PZPR, a także zebranych delegatów i zaproszonych gości. W krótkich słowach podkreślił znaczenie pierwszej Wojewódzkiej Konferencji Wyborczej PZPR oraz przedstawił zadania, jakie postawiono przed Wojewódzką Organizacją Partyjną. Na zakończenie części wstępnej delegaci jednogłosem milczeniem uczcili pamięć poległych działaczy i funkcjonariuszy, w tym Urzędników Bezpieczeństwa, członków PPR i PZPR na terenie województwa rzeszowskiego, którzy ponieśli śmierć, gorliwie zwalczając zbrojne podziemie niepodległościowe, pejoratywnie nazywane przez komunistów „bandami”. Na przewodniczącego konferencji Kalinowski zaproponował pierwszego sekretarza Komitetu Miejskiego PZPR w Rzeszowie Władysława Kruczka¹⁹, a tenże zgłosił uprzednio dokładnie wyselekcjonowany, według określonego odgórnie kryterium, skład prezydium z 25 osobami, w tym jako pierwszego Romana Zambrowskiego, ówczesnego sekretarza KC PZPR, a także Włodzimierza Reczka²⁰ członka Biura Organizacyjnego KC PZPR. Pozostali członkowie prezydium, jako

18. Józef Kalinowski, właśc. Romuald Iwanicki, ps. „Mietek”, „Kukułka” (ur. 1 sierpnia 1912 w Płocku, zm. 21 listopada 1975 w Warszawie), syn działacza KPP Romana Iwanickiego. Posiadał wykształcenie podstawowe. Przed 1939 wielokrotnie karany i więziony jako członek-aktywista KPP; po wojnie działacz komunistyczny, I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego (KW) PPR w Kielcach 1945-1946, I sekretarz KW PPR/PZPR w Rzeszowie 1947-1949, I sekretarz KW PZPR w Lublinie 1951-1953, poseł do KRN i na Sejm PRL I kadencji, zastępca członka, a następnie członek KC PZPR, kierownik Biura Ogólnopolskiego Komitetu FJN 1953-1965. Józef Kalinowski, Biuletyn Informacji Publicznej IPN, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/22752> [dostęp: 10.11.2024].
19. Władysław Kruczek, ps. „Zweig” (ur. 27 kwietnia 1910 w Rzeszowie, zm. 4 listopada 2003 w Warszawie) – polski działacz komunistyczny, wieloletni działacz aparatu PPR i PZPR (1945-1951 w Rzeszowie, 1951-1952 w Poznaniu, 1953-1956 w Bydgoszczy), członek Biura Politycznego KC PZPR (1954-1980), zastępca przewodniczącego Rady Państwa (1972-1980) oraz jej członek (1980-1982). Poseł na Sejm PRL III, IV, V, VI, VII i VIII kadencji (1961-1985). Zob. T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944-1991. Władze państwowe i polityczne Polski wg stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991, s. 380; *Polska 1944-1991. Informator historyczny. Struktury i ludzie*, A. Kochański przy współudziale E. Ciborskiej, A. Merkera, i G. Sołtysiaka, t. 1-2, Warszawa 2022, passim.
20. Włodzimierz Waclaw Reczek (ur. 24 lutego 1911 w Krakowie, zm. 28 marca 2004 w Katowicach) – polski działacz komunistyczny, sportowy, prawnik, polityk. Kawaler Orderu Orła Białego (1996). Działacz lewicowy, później w PPS, od 1948 w PZPR. W latach 1948-1954 pełnił funkcję członka Biura Organizacyjnego KC PZPR, 1948-1968 był członkiem KC PZPR. Od 1968 do 1972 w składzie Centralnej Komisji Rewizyjnej tej partii. Od 1949 do 1952 pełnił funkcję zastępcy kierownika Wydziału Organizacyjnego KC PZPR. W latach 1945-1956 sprawował mandat posła do Krajowej Rady Narodowej, na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL I kadencji. T. Mołdawa, *Naczelné władze państwowe Polski Ludowej 1944-1979*, Warszawa 1979, s. 225; *PZPR. Zjazdy, posiedzenia plenarne Komitetu Centralnego, władze naczelné, I sekretarze komitetów wojewódzkich 1948-1982*, oprac. W. Ciempiel, J. Jakubowski,

delegaci, wywodzili się z wielu miejscowości wszystkich ówczesnych powiatów Rzeszowszczyzny, będąc aktywnymi członkami PZPR, a także „przodownikami pracy”²¹. Po wstępnych procedurach i formalnych głosowaniach, które trwały do godziny 15.00, po przerwie wznowiono obrady, rozpoczynając ożywioną dyskusję.

Jako pierwszy w dyskusji zabrał głos komunistyczny działacz Józef Szpala²² z powiatu rzeszowskiego, który w wygłaszanej nowomowie argumentował „wielkie zadania w walce klasowej i przebudowie wsi”. Podkreślał, że „nie jest jeszcze tak dobrze, gdyż doły partyjne nie dorosły jeszcze do tego zadania”²³. Mieszkańcy wsi nie byli skłonni po przymusowej powojennej zmianie ustroju w Polsce do współpracy i działań, które narzucała PPR, a od grudnia 1948 roku PZPR. Przyczyn tego stanu rzeczy komuniści upatrywali między innymi w tym, iż w partii było zbyt mało kobiet²⁴ i młodzieży, a także niebagatelny wpływ na ówczesną sytuację na podrzeszowskich wsiach miało duchowieństwo. Z wystąpienia Szpali wynikało, że na wsiach Rzeszowszczyzny, jak również w całej ówczesnej Polsce, inspiratorami oporu i zdroworozsądkowego myślenia chłopo-rolników byli duchowni oraz nauczyciele, a wśród nich wielu wrogów siłą wprowadzonego komunistycznego systemu. W tych dwóch grupach inteligencji, a więc w duchowieństwie i pedagogach upatrywano głównych winowajców ówczesnego oporu mieszkańców wsi, którzy, jak podawano, „często prowadzili robotę wsteczną, będąc pod wpływem reakcji, zwłaszcza duchowieństwa”²⁵. Partia liczyła na oparcie w młodzieży wiejskiej, usiłując ją pozyskać w całości różnymi sposobami. Zbyt mało było, według prelegenta, agitatorów dobrze zaznajomionych z zagadnieniami wsi, którzy mieli mieć z założenia duży wpływ na chłopów. W 1949 roku komuniści na obszarach

J. Szczepblewski, Warszawa 1983, passim; *Polska 1944-1991 Informator historyczny. Struktury i ludzie*, cz. 1 i 2, passim.

21. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Porządek dzienny Konf[erencji] Woj[ewódzkiej sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie]. Załącznik nr 1, k. 3.
22. Józef Szpala ur. 1899, wykształcenie podstawowe (6 klas szkoły powszechnej), pochodzenia społecznego chłopskiego; rolnik w Hyżnem. Przed 1939 w KPP, od 1942 w BCh, po wojnie w PPR/PZPR. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Polska Partia Robotnicza, Wykaz imienny delegatów wybranych na Wojewódzką Konferencję Partyjną powiat Rzeszów, k. 78.
23. Tamże, Dyskusja nad sprawozdaniem sekretarza tow. Kalinowskiego, k. 7.
24. Agitację kobiet do wstępowania w szeregi PZPR kontynuowano w całej Polsce wzorem powojennej PPR. Zob. Archiwum Państwowe w Łodzi [dalej: APŁ], Komitet Łódzkiej Polskiej Partii Robotniczej [dalej: KŁ PPR], sygn. 39/1254/0/4/33, Instrukcje, uchwały, okólniki KC, Uchwała Sekretariatu KC PPR nr 20 z kwietnia 1947 r. O pracy Partii wśród kobiet, k. 67-68.
25. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Porządek dzienny Konf[erencji] Woj[ewódzkiej sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie]. Załącznik nr 1, k. 3.

wiejskich całego kraju przeprowadzali akcję „H”²⁶, w celu zwiększenia produkcji zwierzęcej na potrzeby rynku. Rząd oferował rolnikom zaciąganie dodatkowych kredytów w celu doposażenia gospodarstw w zwierzęta rzeźne oraz zakup maszyn rolniczych²⁷. Rolnicy nierzadko pozostawali z zaciągniętymi kredytami oraz ich pełną spłatą wraz z niemałymi prowizjami i odsetkami. Należy mieć na uwadze fakt wprowadzenia przez komunistyczną władzę w Polsce przymusowej akcji kontyngentowej, podobnej do realizowanej w czasie drugiej wojny światowej przez niemieckiego okupanta.

Kolejny mówca, Mieczysław Trześniak²⁸ z Jasła, w swoich wywodach twierdził, że „chłop widzi, kto tam siedzi i co robi i trzeba właśnie chłopu pokazać, że ten co rządzi, świeci przykładem. Frazesy nie wystarczają. Trzeba robić i pokazać chłopom rzeczy konkretne. Jeśli to potrafimy, to przekonamy chłopą, że partia wszystkim się opiekuje i wziętym na siebie zadaniom podoła”²⁹. Wyartykułował prawdę, że partia operuje jedynie frazesami. Twierdzono, że „partia wszystko może”. Czas pokazał, że to prości, niewykształceni chłopci mieli rację i nie zmieniali swoich prawicowych, prokatolickich poglądów, w przeciwieństwie do wielu robotników i inteligencji. Była to najbardziej przywiązana do Kościoła katolickiego znacząca część społeczeństwa polskiego.

Na konferencji wystąpił również młody wówczas aktywny działacz Stanisław Kania³⁰, który robiąc błyskotliwą karierę, występował jako delegat reprezentując

26. Akcją „H” nazywano działania podjęte przez rząd od stycznia 1949 roku w celu zwiększenia produkcji zwierzęcej na potrzeby rynku.

27. *Przyznanie dodatkowych kredytów na zakup bydła użytkowego*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 (1949), nr 1 (15 września), s. 2.

28. Mieczysław Rudolf Trześniak (ur. 18 kwietnia 1915 w Pasiecznej, zm. 26 stycznia 1994) – polski polityk komunistyczny, poseł na Sejm PRL III, IV i V kadencji. Działacz Komunistycznego Związku Młodzieży Polski i od 1933 KPP, od 1946 w PPR. W 1947 pełnił funkcję II sekretarza KP PPR w Przemyśle, następnie do 1948 I sekretarz KP PPR w Jasle. W 1948 jeden z dwóch jasielskich delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, po którym powstała PZPR. Słuchacz Centralnej Szkoły Partyjnej PZPR w Łodzi. Od 1949 członek plenum KW PZPR w Rzeszowie, w latach 1950-1953 I sekretarz KP PZPR w Jasle. W 1953 został zastępcą kierownika Wydziału Organizacyjnego KW, a w 1954 członkiem egzekutywy KW. Ukończył Szkołę Partyjną przy KC PZPR (1955-1956). W latach 1956-1958 I sekretarz KM PZPR w Rzeszowie, a w latach 1958-1971 I sekretarz KP PZPR w Jasle. *Mieczysław Rudolf Trześniak*, Biuletyn Informacji Publicznej IPN, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/26156> [dostęp: 11.11.2024].

29. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Porządek dzienny Konf[erencji] Woj[ewódzkiej] sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie], Dyskusja nad sprawozdaniem sekretarza tow. Kalinowskiego, k. 8.

30. Stanisław Kania (ur. 8 marca 1927 we Wrocance, zm. 3 marca 2020 w Warszawie) – polski polityk komunistyczny, poseł na Sejm PRL VI, VII, VIII i IX kadencji (1972-1989), w latach 1980-1981 I sekretarz KC PZPR, członek Rady Państwa (1982-1985). „Budowniczy Polski Ludowej”. T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944-1991*, s. 369.

Związek Młodzieży Polskiej (ZMP) w Rzeszowie, następnie PZPR. Z upływem lat awansował do KC PZPR, sprawując pieczę nad aparatem bezpieczeństwa i aktywnie zwalczając Kościół katolicki w Polsce. Podczas konferencji podał on krytyczną ocenę pracy ZMP z terenu województwa rzeszowskiego, której przewodził³¹. Nie była to samokrytyka, ale artykułowanie niewłaściwej, według jego oceny, działalności związku, a także marazmu organizacyjnego w poszczególnych powiatach województwa. Franciszek Kielba³², działacz partyjny z Dębicy, omawiał niedomagania pracy podstawowej organizacji partyjnej, twierdząc, że „praca ich [POP] jest ciężka, ponieważ stykają się w terenie bezpośrednio z reakcją i klerem”³³. Ponadto domagał się „wyrwania ludzi spod wpływu kleru”. Jego zdaniem „trzeba być czujnym jeżeli chodzi o kler, który z ambon i konfesjonałów walczy o ciemnotę [chłopów – przyp. P.G.], a przez nią o władzę i wpływy”³⁴.

Duchowieństwo katolickie jako grupa szczególnie niewygodna dla PZPR

Szczególną grupą, która była dla PPR, a następnie PZPR najbardziej nieprzejednana w swoich poglądach i postawie, a przez to niewygodna, było duchowieństwo, zwłaszcza posługujące w wiejskich parafiach, pogardliwie nazywane przez aparat partyjny i bezpieczeństwa „klerem dołowym”. W duchownych oraz tzw. reakcji niepodległościowej doszukiwano się winnych agitacji chłopów przeciwko władzy „ludowej” i niepowodzeń w ideologizacji obszarów wiejskich. Kielba upatrywał dużą kierowniczą rolę PZPR w ateizacji mieszkańców podkarpackich wsi, zwłaszcza kobiet zrzeszonych w Lidze Kobiet i Związku Młodzieży Polskiej, których koła założono we wszystkich gromadach oraz w istniejących Kołach Gospodyń Wiejskich, gdyż, jak to określono, przy ich pomocy „wrywa się kobiety spod wpływu kleru”³⁵. Ze zrozumiałych względów nie informowano, że

31. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Porządek dzienny Konf[erencji] Wojewódzkiej sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie], Dyskusja nad sprawozdaniem sekretarza tow. Kalinowskiego, k. 12.

32. Franciszek Kielba ur. 1907, wykształcenie podstawowe, pochodzenie społeczne chłopskie. Sekretarz KG PZPR w Wielopolu. W PPR od 1944, od 1948 w PZPR. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, Wykaz imienny delegatów na Konferencję Wojewódzka PZPR w Rzeszowie, k. 150.

33. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Porządek dzienny Konf[erencji] Wojewódzkiej sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie], Dyskusja nad sprawozdaniem sekretarza tow. Kalinowskiego, k. 12.

34. Tamże.

35. Tamże, k. 13.

kobiety te były wręcz szantażowane i zmuszane do wstępowania do tego typu organizacji. Jednakże pozostawały nadal czynnymi praktykującymi katoliczkami. „Wyrwanie” kobiet, z Kościoła nie było działalnością trwałą, ale co najwyżej kilkugodzinną w tygodniu i to pod presją. Wieś polska w niemal stu procentach była katolicka i wiary tej strzegła przez stulecia, również w czasie zaborów, wojen, jak i komunistycznego totalitaryzmu. Kielba pomawiał duchowieństwo o to, że „z ambon i konfesjonałów walczy o ciemnotę [czyli prostych chłopów – przyp. P.G.], a przez nią o władzę i wpływy. Trzeba ludzi przede wszystkim wyrwać z pod wpływu kleru”³⁶. Nie w każdym powiecie kobiety wiejskie dawały wciągać się w członkostwo do organizacji o proveniencji komunistycznej. Utyskiwała na taki stan rzeczy w trakcie oficjalnego wystąpienia delegatka powiatu niżańskiego, czynna komunistka Jadwiga Łachecka³⁷.

Delegat PZPR z Przeworska Franciszek Gosztyła³⁸ optował za tym, aby podnieść poziom ideologiczny członków partii na terenach wiejskich, naiwnie upatrując w tym sposób sprzyjający ułatwieniu rozwiązywania aktualnych problemów wsi. Postrzegał ideologizację wsi rzeszowskich poprzez skuteczne odciąganie młodzieży katolickiej od Kościoła³⁹. Była to komunistyczna długofalowa praktyka, realizowana przez dziesięciolecia na całym obszarze Polski „ludowej” z różnym skutkiem. Twierdził, że „należy uzbroić naszych towarzyszy ideologicznie, natomiast młodzież wiejską musimy wyrwać spod wpływu kleru, który posuwa się aż do ukrywania magazynów broni w kościołach [sic!]”⁴⁰. Zarówno duchowieństwo, jak i ugrupowania prawicowe oraz podziemie niepodległościowe klasyfikował, zgodnie z przyjętymi lewicowymi „normami” jako „wroga klasowego, który wszędzie działa i wciska się do partii”⁴¹. Po Gosztylu mówcą został działacz partyjny Bronisław Nadolski⁴² z Łańcuta, podkreślający wagę zainteresowania zagadnieniami

36. Tamże.

37. Tamże, k. 14.

38. Franciszek Gosztyła ur. 1915 r., wykształcenie podstawowe (7 klas), pochodzenia społecznego chłopskiego, robotnik (bez zawodu) w Monasterzu. W 1947 r. wstąpił do PPR, ukończył kurs wojewódzki (przeszkolenie partyjne), sekretarz gminny. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, Wykaz imienny delegatów na Konferencję Wojewódzką PZPR w Rzeszowie, k. 149.

39. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/40/13665, Gosztyła Franciszek. Życiorys – walki GL, AL i BCh z Niemcami na terenie powiatu przeworskiego, strajki robotników rolnych w Kańczudze (przed 1939 r.).

40. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, k. 17.

41. Tamże.

42. Bronisław Emilian Waław Nadolski (ur. 7 kwietnia 1903 we Lwowie, zm. 29 grudnia 1986 w Toruniu) – historyk literatury, filolog polski i klasyczny dr (1938), habilitacja (1949), nauczyciel we Lwowie, współpracownik PAU od 1934. Redaktor naczelny czasopisma „Orlęta”

oświatowo-kulturalnymi i upatrujący atakowanie ich przez „wrogą reakcję”. Według Nadolskiego, największe zadanie miała do spełnienia wśród społeczeństwa grupa nauczycieli o ateistycznych poglądach, którzy jego zdaniem nie byli wówczas przygotowani do tego typu działań, a jedną z trudności były nieprzychylnie opinie o panującej, siłą narzuconej ideologii komunistycznej. Postulował, aby partyjni nauczyciele skutecznie wpływali na bezpartyjnych kolegów. Idee te realizował w codziennej praktyce w szkole (Liceum Ogólnokształcącym w Łańcucie), w której piastował nomenklaturową funkcję dyrektora. Mowa Nadolskiego, podobnie jak i innych przedstawicieli nurtu komunistycznego, nacechowana była ideologicznymi frazesami i pomysłami będącymi po części kalkami z ZSRR, a mającymi „uzdrowić” ówczesną sytuację marksistowsko-leninowskimi sloganami i hasłami w tzw. walce klasowej. Nie zapominano również o rodzicach dzieci i młodzieży, usiłując z nich zrobić narzędzie ideologizacji młodego pokolenia. Wielkie zadania i pola do działań, zdaniem Nadolskiego, miały w szkołach komitety rodzicielskie⁴³, które „winny na wsi eliminować ze szkół wpływ kułaka i księdza⁴⁴, dalej wójtowie i sołtysi oraz Towarzystwo Burs i Stypendiów”⁴⁵. To ostatnie, zdaniem mówcy, miało do realizacji wielkie zadania szczególnie w Łańcucie, gdzie nie istniał wówczas internat dla młodzieży. Posunięcia takie były usilnie realizowane poprzez dziesięciolecia narzuconej ideologii komunistycznej w polskiej szkole, gdzie istniały szkolne podstawowe organizacje partyjne (SPOP PZPR). To na nich i radach narodowych ciążył obowiązek zorganizowania komitetów rodzicielskich i bieżący nadzór nad nimi. Ich trzon, zwany „aktywem”, stanowić mieli rodzice będący członkami PZPR. Mówca optował też za tym, aby uaktywnić gminne komisje oświatowe w myśl wskazań i wytycznych PZPR. O ile częściowo się to komunistom udawało w większych miastach, to ponieśli fiasko na wsiach. Wszystkie pokolenia na terenach wiejskich Rzeszowszczyzny przywiązane były do wiary

(1936-1937), sekretarz ZG Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. W latach 1945-1950 dyrektor liceum w Łańcucie. W latach 1950-1973 prof. Uniw. M. Kopernika w Toruniu, od 1965 również WSP w Gdańsku; członek PAU, Towarzystwa Naukowego w Toruniu (od 1951) oraz Lwowskiego Towarzystwa Naukowego (od 1937). Zob. *Nadolski Bronisław*, <https://www.powiatlancut.pl/slownik/78,filtr.html> [dostęp: 17.11.2024]; Z żałobnej karty. Śp. Bronisław Nadolski, „Biuletyn. Koło Lwowian”, 26(1987), nr 53, s. 100.

43. Zob. M. Pyter, *Prawne zasady funkcjonowania oświaty w Polsce Ludowej*, „Studia Iuridica Lublinensia”, 4 (2015), z. 4, s. 117.

44. Był to stały komunistyczny element dyskredytacyjny wiejskie duchowieństwo w pierwszych powojennych latach na całym obszarze Polski. Zob. J. Berman, *O dorobku ideologicznym PPR i zadaniach Partii w przededniu zjednoczenia. Referat wygłoszony na Plenum KC PPR dn. 6 lipca 1948 r.*, „Nowe Drogi”, 1948, nr 10, s. 75.

45. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, k. 18.

katolickiej i swoich parafii, pomimo iż do niektórych kościołów nierzadko mieli do pokonywania duże odległości.

W przemowie kolejnego mówcy Tomasza Roga z Lutoryża w powiecie rzeszowskim pojawiło się zagadnienie spółdzielczości produkcyjnej na wsi wśród chłopów. Również w tej dziedzinie partia upatrywała winnych swoich niepowodzeń w lokalnym duchowieństwie. Róg zauważył, że gdy zaczęto o tym mówić, „wróg najlepsze swe siły rzucił przeciw partii szczególnie czarną międzynarodówkę to jest kler”⁴⁶. Dyskutant zrzucił przy tym winę na biskupa przemyskiego, twierdząc, że „Po wizytacji biskupa kułacy nabrali otuchy[sic!] i straszą szczególnie na wsi biedniaków[sic!], doprowadzając do załamania się kilku partyjnych chłopów. Propaganda szeptana i jawna idzie na wsi bezkarnie”⁴⁷. Wskazywał, że odstrasza się młodzież od wstępowania do ZMP. Ponadto, według Roga, chłopcy byli „straszeni kołchozami, wiszącą w powietrzu wojną oraz rozstrzeliwaniem za zakładanie spółdzielczości i współpracy z rządem, przy zmianie władz straszy się również amerykańską potęgą”⁴⁸. Dyskutant ten domagał się publicznego stosowania surowych sankcji wobec „szerzących wrogą propagandę”, mając na uwadze zwłaszcza duchowieństwo, jako wroga komunistycznego powojennego „postępu”. T. Róg przodował w agitacji w Lutoryżu i okolicach, zachwalając tzw. spółdzielczość produkcyjną, w której był zatrudniony, a przejętą z wzorów sowieckich, negując dotychczasowy model gospodarowania chłopskiego na wsiach⁴⁹. Podawał go za wzór jako agitatora Jan Ptański, ówczesny pierwszy sekretarz KW PZPR w Rzeszowie (1949-1952), a w latach 1954-1956 wiceszef Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego.

Następnym mówcą był Szymon Cesarz z Dukli w powiecie krośnieńskim. Jak sam przyznał, zajmował się Państwowymi Gospodarstwami Rolnymi (PGR). Przedstawił sytuację, która charakteryzowała większość pegeerów przez ówczesny i późniejszy okres komunizmu w Polsce. Ich stan był fatalny, a jako przykład podał hodowlę oraz błędną politykę orną traktorami w tychże pegeerach⁵⁰. Również i tenże mówca przyczyn niepowodzeń w zarządzaniu produkcją rolno-hodowlaną na wsi polskiej upatrywał w ostrej walce, jaką rzekomo kler prowadził z pege-

46. Tamże

47. Tamże

48. Tamże

49. Por. J. Ptański, *Z doświadczeń pracy partyjnej w województwie rzeszowskim*, „Nowe Drogi”, 1951, nr 6(30), s. 132-133.

50. Koncepcję programu kolektywizacji wsi polskich przedstawiono na plenum KC PPR we wrześniu 1948 roku. Określając poziom uspołdzielczenia w 1949 roku formalnie zadecydowało o natychmiastowym rozpoczęciu kolektywizacji wsi. Pierwszoplanowym problemem była walka z wiejskimi bogaczami, a nie zagadnienia ekonomiczne. Zob. J. Kaliński, *Polityka gospodarcza Polski w latach 1948-1956*, Warszawa 1987, s. 71-73.

erami. Podawał następnie sposoby na „uzdrowienie” tychże sytuacji. Szczególnie akcentował, że „z klerem powinniśmy walczyć w drodze legalnej w ramach ustaw, a nie gwałtem. Nie wystarczy narzekania, a trzeba kler – wroga klasowego w ogóle rąbać prawnie, ustawowo”⁵¹. Podał przy tym zalecenia, jak taką walkę należy prowadzić z duchowieństwem na płaszczyźnie lokalnej. Jako przykład wymienił działania podejmowane w walce z miejscowym duchowieństwem, a mianowicie na terenie dukielskim, skąd pochodził: „konfiskatą jaj zbieranych przez księży na mszę gromadzką oraz kwoty 44 tys. zł zebranych na chorągiew kościelną bez zezwolenia władz administracyjnych”⁵².

Z kolei Stanisław Piasecki⁵³ reprezentujący okręg kolbuszowski, który określił jako teren czysto rolniczy i najuboższy w województwie, zdawał sobie sprawę z tego, że największą bolączką na tych ziemiach była zła organizacja oraz niedociągnięcia pracy partii. Zauważył również, że pomiędzy Komitetem Powiatowym PZPR, Komitetami Gminnymi i POP istniały rozbieżności i braki koordynacyjne. Przekonywująco, ale równocześnie naiwnie twierdził, że partia musi być potężna i organizacyjnie utrwalona, „a wtedy wszystko pójdzie, gdyż i administracja i samorząd i gospodarka zależą od pracy partii”⁵⁴. Również i w tym przypadku winnych niepowodzeń i wszelkiego zła upatrywał w duchowieństwie, usprawiedliwiając przy tym członków partii, iż mieli „wprawdzie dobre poczucie klasowe, ale ich poziom ideologiczny był niski”⁵⁵. Stąd też, według Piaseckiego, nie umieli rozwiązywać „palących” zagadnień. Idealistycznie podkreślił przy tym, że „w wyniku takiego stanu rzeczy kler [co prawda] często paraliżuje naszą słuszną linię, ale partia w terenie umie z nimi [problemami trudnościami, a także klerem] dać sobie radę”⁵⁶. Na III Plenum KC PZPR w listopadzie 1949 r. Bolesław Bierut w przemówieniu końcowym stwierdził, że „w 1949 r. ofensywa kleru, kułacka próba przeciwstawienia, zmobilizowania wsi przeciwko spółdzielczości produkcyjnej. Taktyka wroga była elastyczna, zmieniała się, właśnie ślepotą polityczną

51. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, k. 19.

52. Tamże.

53. Stanisław Piasecki ur. 1915, wykształcenie podstawowe (7 klas), pochodzenia społecznego robotniczego, z zawodu kierowca, pracował na etacie umysłowym w KP PZPR w Krośnie jako instruktor organizacyjny. W PPR od 1945, następnie w PZPR. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, Wykaz imienny delegatów na Konferencję Wojewódzką PZPR w Rzeszowie, k. 152.

54. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, k. 20.

55. Tamże.

56. Tamże.

pomagała tej taktyce wroga”⁵⁷. I pytał, czy można milczeć, „kiedy reakcyjna część kleru prowadzi szeroką ofensywę przeciwko Polsce Ludowej?”⁵⁸.

Popis oratorski, wikłający i oskarżający duchowieństwo Rzeszowa i podrzeszowskich wsi o wszelkie niepowodzenia w życiu gospodarczo-społeczno-politycznym powojennego okresu dał doktor medycyny Józef Tkaczow⁵⁹ z Rzeszowa, nomenklaturowy dyrektor ówczesnej służby zdrowia. Bez zażenowania twierdził, że „reakcja stawia na wojujący kler pod batutą Watykanu i stara się wykorzystać wpływ kleru na masy dla hamowania rozwoju socjalizmu i przeciwko władzy ludowej”⁶⁰. Wszelkie niepowodzenia PZPR Tkaczow upatrywał w działalności zwłaszcza biskupów polskich, twierdząc, że „nastawienie episkopatu polskiego jest zasadniczo wrogię władzy ludowej, odbudowie kraju, współzawodnictwu pracy, a nawet w walce o pokój”⁶¹. „Niepokoiło” Tkaczowa oddziaływanie duchowieństwa na wieś, w tym szczególnie na kobiety. Oczerniając duchowieństwo twierdził, że „nie przebiera ono w środkach i zwalcza wszelkimi siłami Spółdz[ielczość] Prod[ukcyjną], mobilizując znaczne jeszcze siły przeciwników spółdzielni”⁶². Również i tenże mówca odniósł się do ostatniej wizytacji biskupiej, chwając przy tym PZPR, która starała się „paraliżować” poczynania biskupa. Jednakże i w tym przypadku działania partii zakończyły się fiaskiem, bowiem jak twierdził: „od masy [bezpartyjnych obywateli] jesteśmy organizacyjnie oderwani”⁶³. Manifestacje kościelne, według Tkaczowa, przeważnie się udały, gdyż rzekomo jedynie „brał w nich udział bogaty chłop widzący w biskupie sprzymierzeńca, szerząc propagandę o walce z religią”⁶⁴. Ponadto podkreślał, że szerzy się na wsi propaganda przeciw „demokracji ludowej”.

Tadeusz Sołtan⁶⁵, komunista z Rzeszowa, był przeciwnikiem teoretyzowania, wskazując i optując za praktycznymi działaniami i wyciąganiem konkretnych

57. *III Plenum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej* (11,12,13 listopada 1949 r.), „Nowe Drogi”, 1949, s. 198.

58. Tamże, s. 199.

59. Józef Tkaczow, pierwotnie Tkaczów (ur. 6 marca 1900 w Boguchwale, zm. 2 grudnia 1972 w Rzeszowie), pochodzenia społecznego chłopskiego. Polski działacz komunistyczny (przed wojną w KPP, od 1945 w PPR, od 1948 w PZPR), lekarz ze stopniem doktora, pułkownik, działacz społeczny, polityczny i służby zdrowia. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, Wykaz imienny delegatów na Konferencję Wojewódzką PZPR w Rzeszowie, k. 155.

60. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, k. 20.

61. Tamże.

62. Tamże.

63. Tamże.

64. Tamże.

65. Tadeusz Sołtan (ur. 4 maja 1921 r. w Rzeszowie, zm. 12 lipca 1996 r. w Warszawie). W latach 1946-1950 zamieszkały w Rzeszowie. Od 1949 r. do marca 1950 r. pełnił funkcję redaktora naczelnego „Nowin Rzeszowskich” (po nim funkcję objął Marian Wawrzycki). Kierownik

wniosków. Był przekonany, że „nie należy kleru wyodrębnić z obozu reakcji, gdyż stanowi on tylko oddział w armii reakcji, której musimy przeciwstawić nasze uzbrojenie, naszą świadomość, ale nam w żadnym wypadku nie wolno zwężać frontu walki klasowej”⁶⁶. Uważał, że za dużo w zarządach organizacji masowych było członków PZPR i optował, aby też dopuścić do nich osoby bezpartyjne. Miały być one stopniowo upartyjniane, a w razie niepowodzeń planowano obarczać ich winą.

Syntetyczno-krytyczne i „realistyczne” oceny i zalecenia Romana Zambrowskiego

Podsumowania dyskusji dokonał obecny na pierwszej konferencji Roman Zambrowski z KC PZPR. Na wstępie wskazał formalnie na pozytywne i duże osiągnięcia konferencji wojewódzkiej i zapewne kurtuazyjnie dał wyraz uznania dla jedności szeregów partyjnych na Rzeszowszczyźnie. Twierdził, że doszło już do „scementowania” jedności szeregów PZPR, co miało miejsce podczas wystąpień referatowo-dyskusyjnych byłych członków-działaczy PPR i PPS, a wówczas zrzeszonych już pod wspólnym sztandarem PZPR. Chwalił przy tym przyswojenie wiedzy marksistowsko-leninowskiej, którego efektem były wystąpienia podczas referatów i dyskusji. Podkreślił także „osiągnięcia na odcinku” młodzieżowym oraz kobiecym, ale również wskazał na braki i niedociągnięcia, jakie jego zdaniem ujawniły się w trakcie dyskusji. Dłuższy wywód w formie monologu Zambrowski poświęcił zagadnieniom kleru. Uczulał, aby członkowie PZPR umieli odróżnić sprawę religii od „antyłudowej działalności kleru”. Mówił, że nauka marksistowska przeciwstawia się religii, jednak, co było dla części delegatów dużym zaskoczeniem, nie wolno towarzyszom partyjnym zabraniać być religijnymi. Partia natomiast, podkreślił, wymagała od każdego członka przyswajania sobie światopoglądu marksistowskiego i na nim to każdy miał kształtować swój stosunek do religii. Według Zambrowskiego zdawano sobie sprawę, jak duży i poważny jest to proces i zdaniem KC PZPR odbywać się on powinien stopniowo, a nie nagle i radykalnie. Upatrywał dużą szkodliwość w zagadnieniach likwidowania,

literacki Teatru Ziemi Rzeszowskiej. Współzałożyciel czasopisma młodych socjalistów „Płomienie” i redaktor czasopisma „Sprawy Kultury” (1944). Od marca 1946 r. w PPS; członek Egzekutywy KW PZPR w Rzeszowie (styczeń 1949), także sekretarz ds. organizacyjnych (od stycznia 1949 do września 1950). W 1968 r., po wystąpieniu z PZPR, został objęty zakazem druku. W połowie lat 70. zbliżył się do twórców ze Stowarzyszenia „Pax” i na łamach tego nurtu publikował swoje wspomnienia, szkice, artykuły, głównie o życiu literackim i kulturalnym w czasie okupacji. Zob. Z. Andres, *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004, s. 612-613.

66. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, k. 21.

według nazewnictwa partyjnego, „przesądów religijnych”, czyli praktyk religijnych. Twierdził, że stosując środki administracyjne, nie należało dopuścić do tego, aby „reakcyjny” kler stworzył linię podziału na wierzących i niewierzących. Zambrowski, podobnie jak większość kierownictwa PZPR, zapewne zdawał sobie doskonale sprawę z tego, że ponad 90 % społeczeństwa polskiego jest wyznania katolickiego. Przekonywującym delegatów argumentem miało być stwierdzenie Zambrowskiego, że „zarówno wierzący jak i niewierzący kochają swoją ojczyznę jednakowo i dają swoje siły do jej odbudowy”⁶⁷.

Podkreślał, że wszystko, co pomaga klerowi w tworzeniu linii podziału na wierzących i niewierzących, jest wysoce szkodliwe. PZPR usilnie dążyła do zawładnięcia umysłami i duszami młodzieży polskiej, upatrując w tym istotną rolę w laicyzacji polskiego społeczeństwa. Priorytetem miało być zagadnienie wychowania młodzieży, które pojawiło się już na kongresie zjednoczeniowym PPR i PPS, na którym został również wyartykułowany postulat rozdziału Kościoła od państwa. Dla komunistycznej władzy w Polsce był to jeden z dogodnych argumentów do jednostronnego zerwania konkordatu z 1925 roku⁶⁸, na podstawie którego komuniści znieśli obowiązek nauczania religii w szkołach. Nie znaczyło to jednak, jak zapewniał, że nie będzie religii w szkołach. Uspokajał, że nauka religii w szkołach będzie się odbywać nadal, ale już nie obowiązkowo. Było to preludium do jej całkowitego wyrugowania z placówek oświatowo-wychowawczych. Końcem lat 40. XX wieku, zdaniem partii, najlepszą opcją była ta, aby nauka religii odbywała się w szkole, ale pod bezpośrednią kontrolą władz, na co ze zrozumiałych względów nie wyrażał zgody Kościół katolicki koegzystujący w powojennej polskiej narzuconej przez Moskwę rzeczywistości. Komunistyczne władze obawiały się skupiania młodzieży wokół duchowieństwa poza szkołą i oddziaływania formacyjnego na młode umysły. Zdaniem Zambrowskiego, jedną z dróg realizacji wytyczonych przez PZPR celów laicyzacyjnych była konieczność pracy nad „przestawieniem duchowieństwa na inną drogę”. Dosłownie wyraził się, że „trzeba równocześnie ucinać żądła reakcyjnego kleru. Proces przestawienia kleru na inną drogę jest możliwy”⁶⁹. Jako przykład podawał rozprawianie się komunistycznych władz z duchowieństwem w Związku Sowieckim, operując przy

67. Tamże, k. 34.

68. Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r.), Dz.U. 1925, nr 72, poz. 501. Wszedł w życie 2 sierpnia 1925 r. W latach 1925-1933 wydano do niego trzy akty wykonawcze. Por. T. Resler, *Konkordat z 1925 roku – podstawa funkcjonowania Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej*, „Acta Erasmianna”, 2016, nr 13, s. 36-57.

69. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Porządek dzienny Konf[erencji] Wojewódzkiej sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie], k. 33-34.

tym ogólnikowymi twierdzeniami i oderwanymi od polskich realiów przykładami. Przytoczył przy tym wydarzenia, jakie miały miejsce po rewolucji w Rosji, gdzie duchowieństwo negatywnie ustosunkowało się do nowego ustroju, i „kler prowadził walkę polityczną”⁷⁰. Twierdził, że po pewnym czasie duchowieństwo w ZSRR zmieniło swój stosunek do rządu. Jednakże nie podał przy tym danych i faktów, drastycznych metod i środków, jakie komuniści w tymże komunistycznym (k)raju używali wobec kleru. Swoje wywody kontynuował na płaszczyźnie duchowieństwa polskiego. Twierdził, że trzeba umieć „różniczkować” [sic!] kler i trzeba umieć oddzielać reakcyjną i wojującą część kleru od tej części kleru, która wyrażała pozytywny stosunek do rządu ludowego⁷¹. Podał przy tym szereg sposobów, jak „ucinać żądla reakcyjne” kleru. Optował wraz z całą partią za tym, aby społeczeństwu polskiemu, szczególnie bezpartyjnemu wykazywać (rzekomo) wrogi stosunek Watykanu do Polski, który, jak kłamliwie twierdzono w partii, kwestionował powojenne granice zachodnie Polski. Ponadto według Zambrowskiego i pozostałych komunistów z KC PZPR należało społeczeństwu argumentować, że wrogi stosunek Watykanu do narodu polskiego nie znajduje żadnego oporu ze strony polskiego kleru. Najbardziej przekonującym argumentem na arenie krajowej miało być wykazywanie powiązań duchowieństwa z reakcją, czyli podziemiem niepodległościowym. W późniejszym okresie „koronnym” argumentem o podłożu kryminalnym miała być rzekoma współpraca duchownych, zwłaszcza biskupów, z okupantem niemieckim oraz urojone powojenne szpiegostwo na rzecz Watykanu i krajów zachodnich. Postawy komunistycznej władzy oscylowały wokół szpiegomanii⁷². Wspominał również o pierwszych „sukcesach” w walce z Kościołem katolickim w Polsce, podając jako przykład zlikwidowanie przez komunistów drukarni Ojców Franciszkanów w Niepokalanowie, w którym przed wojną wychodziły najbardziej znane i popularne *stricte* kościelne periodyki, oceniane przez Zambrowskiego jako pisma reakcyjne. Mowa o „Ryccerzu Niepokalanej”, „Małym Dzienniku” i innych. Zdaniem Zambrowskiego po 1945 roku rzekomo z Niepokalanowa szerzono wrogą propagandę. „Z chwilą, kiedy kler jest z nami w walce politycznej – podkreślił – nie możemy tolerować przy-

70. Tamże, k. 34-35.

71. Tamże, k. 35.

72. Jako przykład szpiegomanii i szpiegofobii władzy „ludowej” można wskazać postępowania karne wobec polskiego duchowieństwa katolickiego, w tym bp. Czesława Kaczmarka, Kurię krakowskiej. Zob. P. Glugła, *Reakcje prasy i społeczeństwa na proces biskupa Czesława Kaczmarka w meldunkach Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie, w: W interesie obcego rządu? Komunistyczny aparat represji wobec działalności wywiadowczej na terenie kraju (1945-1956)*, red. T. Krok, Warszawa 2024, s. 293-344.

wilejów, jakie przedtem miał kler”⁷³. Zambrowski, chcąc uspokoić obecnych na sali przedstawicieli środowisk partyjnych z całego województwa rzeszowskiego, kłamliwie twierdził, że rząd stoi na stanowisku wolności sumienia i nie zamierza ograniczać swobody wyznań i kultu religijnego. Asekuracyjnie i przewrotnie do tegoż zapewnienia, które okazało się frazesem aż do 1989 roku zapewniał, że rząd i partia z drugiej strony nie pozwolą na to, ażeby kler urządził rzekomo różnego rodzaju widowiska, jakich nie robił przedtem. Analizując wypowiedzi, które pojawiły się *ad hoc* w dyskusji, Zambrowski wielokrotnie podkreślał, że dyskutanci nie różnicowali kleru. Następnie zaznaczył, że stanowisko mówców Roga i Ciesza w sprawie nacisku administracyjnego w stosunku do kleru jest niewłaściwe. Zalecał, aby w bardziej wyrafinowany sposób dokonywać zmiany przekonań ludzi, nie poprzez nacisk administracyjny, ale partyjne „argumenty”, które miały „odizolować kler od wpływu na masy”. Nadrzędnym było to, aby „izolować kler na płaszczyźnie demaskowania jego wrogich działalności” i oceniania poczynań partii wobec Kościoła w Polsce, w tym duchowieństwa jak i katolików. Głównym i nieugiętym przeciwnikiem dla partii był bezsprzecznie w powojennym okresie PPR, a następnie PZPR, poprzez cały czas komunizmu w Polsce, Kościół katolicki, a zwłaszcza duchowieństwo postrzegane przez komunistyczne władze jako wróg numer jeden⁷⁴. Podstawowym orężem komunistów stały się permanentne działania deprecjonujące Kościół katolicki w Polsce i usilne wielokierunkowe działania w celu wykluczenia go z życia publicznego i całkowitej marginalizacji⁷⁵.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Państwowe w Łodzi (APŁ)

sygn. 39/1254/0/4/33, Komitet Łódzki Polskiej Partii Robotniczej, Instrukcje, uchwały, okólniki KC.

Archiwum Państwowe w Rzeszowie (APRz)

sygn. 59/1246/0/1/1, KW PZPR w Rzeszowie, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR.

73. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 59/1246/0/1/1, I Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR, Porządek dzienny Konf[erencji] Woj[ewódzkiej] sprawozdawczo-wyborczej PZPR w Rzeszowie], k. 35.

74. S. Nabywaniec, *Sprawa Obiektowa nr 1. Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki 1944-1989*, t. 1-2, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011.

75. Zob. P. Chmielecki, *Sposoby walki z Kościołem w PRL w latach czterdziestych i pozostałych XX wieku*, „Symposium”, 2019, nr 1 (36), s. 285-306.

- sygn. 59/1246/0/1/2, KW PZPR w Rzeszowie, II Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza PZPR.
- sygn. 59/1246/0/40/13665, Gosztyła Franciszek. Życiorys – walki GL, AL i BCh z Niemcami na terenie powiatu przeworskiego, strajki robotników rolnych w Kańczudze (przed 1939 r.).
- III Plenum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (11,12,13 listopada 1949 r.), „Nowe Drogi. Czasopismo społeczno-polityczne. Organ Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, 1949.
- Berman J., *O dorobku ideologicznym PPR i zadaniach Partii w przededniu zjednoczenia. Referat wygłoszony na Plenum KC PPR dn. 6 lipca 1948 r.*, „Nowe Drogi. Czasopismo społeczno-polityczne. Organ Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, 1948, nr 10.
- Dz.U. 1925, nr 72, poz. 501.
- Papież Pius XII do biskupów niemieckich 1948 r. Pełny tekst listu z dnia 1 marca 1948 roku*, wstęp i red. Z. Hierowski, Katowice-Wrocław-Szczecin-Olsztyn 1948.
- Przemówienie F. Mazura na Plenum KC PPR [31 VIII-3 IX 1948 r.]*, „Nowe Drogi. Czasopismo społeczno-polityczne. Organ Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, 11(1948).
- PZPR. *Zjazdy, posiedzenia plenarne Komitetu Centralnego, władze naczelne, I sekretarze komitetów wojewódzkich 1948–1982*, oprac. W. Ciempiel, J. Jakubowski, J. Szczepkowski, Warszawa 1983.

Opracowania

- Andres Z., *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004.
- Błasińska M., *Cud. W 1949 r. Lublin stał się Częstochową*, Lublin 2019.
- Mieczysław Rudolf Trzeźniak, Biuletyn Informacji Publicznej IPN, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/26156> [dostęp: 11.11.2024].
- Józef Kalinowski, Biuletyn Informacji Publicznej IPN, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/22752> [dostęp: 10.11.2024].
- Chmielecki P., *Sposoby walki z Kościołem w PRL w latach czterdziestych i pozostałych XX wieku*, „Symposium”, 2019, nr 1 (36).
- Eisler J., *Polska Rzeczpospolita Ludowa — szkic do rozważań o laicyzacji państwa*, „Kwartalnik Historyczny”, 122 (2015), z. 4.
- Dębiński J., *Kościół w Polsce represjonowany przez władze komunistyczne w latach 1944-1989*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 97 (2012).
- Glugła P., *Reakcje prasy i społeczeństwa na proces biskupa Czesława Kaczmarka w meldunkach Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie*,

- w: *W interesie obcego rządu? Komunistyczny aparat represji wobec działalności wywiadowczej na terenie kraju (1945-1956)*, red. T. Krok, Warszawa 2024.
- Kaliński J., *Polityka gospodarcza Polski w latach 1948-1956*, Warszawa 1987.
- Ligarski S., *W kleszczach totalitaryzmów. Ksiądz Romana Gradolewskiego i ojca Jacka Hoszyckiego życiorysy niedopowiedziane*, Warszawa 2017.
- Mażewski L., *Władza, własność i położenie Kościoła. Z dziejów autorytaryzmu w Polsce w latach 1944/1945-1989/1990*, Toruń 2015.
- Mołdawa T., *Ludzie władzy 1944-1991. Władze państwowe i polityczne Polski wg stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991.
- Mołdawa T., *Naczelne władze państwowe Polski Ludowej 1944-1979*, Warszawa 1979.
- Nabywaniec S., *Sprawa Obiektowa nr 1. Kościół. Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki 1944-1989*, t. 1-2, Rzeszów 2011.
- Nadolski Bronisław, <https://www.powiatlancut.pl/slownik/78,filtr.html> [dostęp: 17.11.2024].
- Polska 1944-1991. Informator historyczny. Struktury i ludzie*, A. Kochański przy współudziale E. Ciborskiej, A. Merkera, i G. Sołtysiaka, t. 1-2, Warszawa 2022.
- Ptański J., *Z doświadczeń pracy partyjnej w województwie rzeszowskim*, „Nowe Drogi”, 1951, nr 6 (30).
- Pyter M., *Prawne zasady funkcjonowania oświaty w Polsce Ludowej*, „Studia Iuridica Lublinensia”, 24 (2015), z. 4.
- Resler T., *Konkordat z 1925 roku – podstawa funkcjonowania Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej*, „Acta Erasmania”, 2016, nr 13.
- Szumilo M., *Roman Zambrowski 1909-1977. Studium z dziejów elity komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2014.
- Z żalobnej karty. Śp. Bronisław Nadolski*, „Biuletyn. Koło Lwowian”, 26 (1987), nr 53, s. 100.

Prasa

- „Dziennik Zachodni”, 4 (1948).
- „Nowiny Rzeszowskie. Organ KW Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, 1 (1949).

Streszczenie

W tekście przedstawiono negatywne postawy komunistyczne wobec Kościoła katolickiego na przykładzie województwa rzeszowskiego podczas pierwszej konferencji Wojewódzkiej PZPR w Rzeszowie w 1949 roku. Powołana do istnienia

15 grudnia 1948 r. PZPR kontynuowała po PPR walkę z duchowieństwem katolickim, która przybierała różnorodne formy. Rzeszowska Wojewódzka PZPR musiała wykonywać otrzymywane odgórne z KC PZPR wytyczne. Jednakże szukano również lokalnych sposobów na „neutralizowanie” wpływu duchowieństwa na ludność, szczególnie wiejską. Z upływem czasu pojawiały się wśród partyjnych decydentów zróżnicowane co do zasad, metod i środków pomysły, na przejęcie rządu dusz w lokalnych społecznościach. Komunizowanie podkarpackich terenów, zwłaszcza wsi i całkowite odseparowywanie ich mieszkańców od Kościoła okazało się w powojennych warunkach polskich w praktyce niewykonalne. Establishment partyjny, forsując izolację duchownych od chłopo-rolników i ich rodzin, paradoksalnie jednoczył tę liczną grupę społeczną w działalności antysystemowej. Nie doceniano wielowiekowych tradycji katolickich, szczególnie na obszarach wiejskich, a także przywiązania chłopów do ziemi. Poszczególni przedstawiciele organizacji partyjnych z województwa rzeszowskiego wykazywali zniecierpliwienie i chęć szybkiego rozprawienia się z duchowieństwem i społecznościami wiernych świeckich, czemu sprzeciwiał się obecny na posiedzeniach plenarnych Roman Zambrowski, przedstawiciel KC PZPR.

Słowa kluczowe: komunizm, PZPR, Rzeszów, Kościół katolicki, 1949 r.

PEOPLE'S POWER VIS-À-VIS THE CATHOLIC CHURCH AT THE FIRST PZPR PROVINCIAL CONFERENCE IN RZESZÓW IN 1949

Summary

The text presents negative communist attitudes towards the Catholic Church on the example of the Rzeszów Voivodship during the first conference of the Rzeszów Provincial PZPR in 1949. The PZPR, established on 15 December 1948, continued the struggle against the Catholic clergy after the PPR, which took various forms. The Rzeszów Provincial PZPR had to carry out top-down directives received from the PZPR Central Committee. However, local ways were also sought to 'neutralise' the influence of the clergy on the population, especially the rural population. Over time, ideas emerged among party decision-makers, varying in principles, methods and means, to take over the government of souls in local communities. Communalising the areas of the Podkarpacie region, especially the villages, and completely separating their inhabitants from the Church proved unfeasible in practice under post-war Polish conditions. The party establishment, by pushing for the isolation of the clergy from peasant-farmers and their families,

paradoxically united this large social group in anti-system activity. The centuries-old Catholic traditions, especially in rural areas, and the peasants' attachment to the land were underestimated. Individual representatives of the party organisations in the Rzeszów voivodeship showed impatience and a desire for a quick crackdown on the clergy and lay faithful communities, which was opposed by Roman Zambrowski, a representative of the PZPR Central Committee, who was present at the plenary sessions.

Keywords: communism, PZPR, Rzeszów, Catholic Church, 1949.